

УДК 378.4.091.113(477.54):7.041

**Засновник Харківського університету В. Н. Каразін
в іконографії
(до 240-річчя з дня народження)**

Вовк Ольга

Вовк Ольга. Засновник Харківського університету В. Н. Каразін в іконографії (до 240-річчя з дня народження). У статті висвітлено трансформацію образів громадського діяча, винахідника, науковця, засновника Харківського університету В. Н. Каразіна (1773–1842), зафіксованих в його іконографії.

Ключові слова: історія університету, В. Н. Каразін, іконографія, біографістика.

Вовк Ольга. Основатель Харьковского университета В. Н. Каразин в иконографии (к 240-летию со дня рождения). В статье освещается трансформация образов общественного деятеля, изобретателя, ученого, основателя Харьковского университета В. Н. Каразина (1773–1842), зафиксированных в его иконографии.

Ключевые слова: история университета, В. Н. Каразин, иконография, биографистика.

Vovk Olga. The founder of Kharkiv University Vasyl' Karazin in the iconography (to the 240-th anniversary). The present paper deals with the transformation of images the public figure, inventor, scientist and founder of Kharkiv University Vasyl' Karazin (1773–1842), which were fixed in his iconography.

Key words: history of the university, Vasyl' Karazin, iconography, biography studies.

Початок XXI ст. цілком можна визначити як «час біографічного буму». Проблематика, пов'язана із феноменом життєпису, останнім часом набуває все більшої ваги в сучасній гуманітаристиці в цілому та історичній науці зокрема. На сьогоднішній день у вітчизняній історіографії накопичено чималу кількість розвідок, присвячених як прикладним дослідженням, так і теоретико-методологічним засадам біографістики (І. Голубович, В. Менжулін,

© Вовк О. І., 2013

Т. Павлова та ін.). Разом із тим, окремі напрямки біографічного пошуку залишаються майже поза увагою дослідників. До таких проблем ми можемо віднести взаємодію біографістики з іншими спеціальними історичними дисциплінами, зокрема, іконографією.

Термін «іконографія» є багатозначним. Його можна тлумачити як: усталену систему зображення будь-яких персонажів або сюжетних сцен (у сакральному мистецтві); опис і систематизацію типологічних ознак та схем для зображення персонажів чи сюжетних сцен (у мистецтвознавстві); систему засобів і методику визначення достовірного зображення певної історичної особи чи події, їх розпізнавання та датування (в історичній науці); сукупність зображень окремої особи – політика, науковця, митця абощо [20, с. 404]. Предметну область іконографії як спеціальної історичної дисципліни складає відстеження розвитку духовної культури, світогляду, обрядів, смаків людини через будь-який вид зображень у певний хронологічний період розвитку цивілізації, встановлення адекватності взаємозв'язків образотворчого мистецтва із загальним цивілізаційним поступом [6, с. 439].

Для іконографічного дослідження в біографічному полі велику цінність мають як прижиттєві портрети, котрі можуть надати розгорнуту інформацію про конкретну людину та її епоху, побут та звичаї, моду тощо, так і посмертні зображення. Відстеження кількісної та якісної динаміки змін в іконографії історичного діяча може пролити світло на те, яким чином його образ трансформувався в суспільній свідомості із плином часу. На нашу думку, подібний підхід може уточнити та доповнити результати, отримані в ході «класичного» історіографічного аналізу життєписів того чи іншого історичного актора. Спробуємо продемонструвати висловлене припущення на прикладі аналізу іконографії «українського Ломоносова» – громадського діяча, винахідника, науковця, засновника Харківського університету В. Н. Каразіна (1773–1842).

До вивчення іконографії В. Н. Каразіна науковці звернулися ще наприкінці XIX – на початку XX ст. Дослідження Д. І. Багалія [5] та М. Й. Тихого [18] розкривають історію створення, атрибуції, публікації низки живописних та графічних портретів Василя Назаровича протягом XIX ст. У подальшому більшу увагу дослідників привертала тримірні зображення. Історія створення пам'ятника В. Н. Каразіну в Харкові, дискусії, що точилися навколо цієї події, функціонування об'єкту в міському середовищі відбилися в роботах дореволюційних (Д. Багалій, М. Сумцов, М. Тихий та ін.), радянських (А. Слюсарський та ін.) та сучасних українських дослідників (С. Авербух, В. Романовський та ін.). Останнім часом поле досліджуваної проблематики розширюється, що безпосередньо пов'язано зі збільшенням іконографії В. Н. Каразіна.

Наприклад, науково-популярна розвідка Л. Дешко [4] сфокусувалася навколо скульптурних зображень В. Н. Каразіна на Харківщині (пам'ятників та меморіальних дошок), переважна більшість яких з'явилася на зламі XX та XXI століть. Таким чином, навіть стислий огляд літератури демонструє відсутність у вітчизняній історіографії спеціалізованої публікації, присвяченої вивченню іконографії В. Н. Каразіна у всій її повноті. Необхідність проведення дослідження, що ставить за мету вивчення трансформації образів В. Н. Каразіна, зафіксованих в його іконографії, обумовлює наукову новизну запропонованої розвідки.

Основою джерельної бази дослідження виступили джерела зображального типу (живописного, графічного та скульптурного видів). Специфікою образотворчої іконографії є домінування суб'єктивного над об'єктивним, у чому полягає і перевага, і недолік вказаних видів джерел. З одного боку, гарний портретист може глибоко й багатогранно розкрити внутрішній світ портретованої особистості; з іншого – художник як творець образу не може бути до кінця об'єктивним і вносить у зображення іншої людини частку самого себе [20, с. 407]. Слід одразу зазначити, що до нашого поля зору могли потрапити не всі існуючі на сьогодні зображення В. Н. Каразіна, проте в цілому наявна вибірка є репрезентативною. Окрім зображальних, у ході дослідження залучалися також писемні джерела, зокрема матеріали харківської періодичної преси кінця XIX – початку XXI ст. Її найбільшою джерельною цінністю вважаємо оперативність подання інформації про події недалекого минулого та безпосередність відображення останніх.

До нашого часу дійшло лише два прижиттєвих зображення В. Н. Каразіна. Перший з них був виконаний французьким портретистом-мініатюристом Ц. де Шатобуром (1758–1837). Цей художник був досить знаним у колах російської знаті, неодноразово працював над приватними заявками [19]. Тож не дивно, що, будучи в 1803 р. проїздом у Харкові, він дістав замовлення від братів Василя Назаровича та Івана Назаровича Каразіних [18, с. 296]. На портреті зображений молоджавий тридцятирічний чоловік у темному сюртуку та із зав'язаною на шії хусткою, що задумливо схилив голову на ліву руку й упівоберта дивиться на глядача. Портрет зберігався у спеціальному футлярі, на кришці якого самим Василем Назаровичем було витіснено золотими літерами: «Для моих друзей» та «В 1803 г. на тридцатом году жизни» [18, с. 296]. Оригінал портрету належав сину фундатора Харківського університету – Філадельфу Васильовичу; сліди його до початку XX ст. загубилися. З оригіналу було зроблено дві збільшені живописні копії. Перша з них, написана Б. І. Каразіним, зберігалася у с. Основинці в родині Каразіних [5, с. 5]; інша, що вийшла з-під пензля академіка

Р. К. Шведе (1808–1870) в 1847 р., до 1880 р. висіла в бібліотеці, а потім перебувала в музеї Харківського університету [18, с. 297]. У 1875 р. на основі портрета Л. А. Серяков (1824–1881) виготовив гравюру за малюнком по дереву К. О. Брожа, котра була вперше оприлюднена в часописі «Русская старина» [5, с. 5].

У 1842 р., незадовго до смерті, в Одесі було зроблено дагеротип В. Н. Каразіна – його друге відоме нам прижиттєве зображення. З портрета анфас на глядача дивиться літня сива людина з високим чолом та бакенбардами, одягнена в темний сюртук та світлу сорочку, на шії має краватку. Дагеротип також зберігався у Ф. В. Каразіна, а потім був переданий професору М. О. Лавровському (1825–1899.). У 1890 р. це зображення було відтворене В. В. Мате (1856–1917) за допомогою техніки ксилографії та опубліковане на шпальтах «Исторического вестника» [5, с. 5].

Незабаром після смерті В. Н. Каразіна з'явився ще один його оригінальний портрет, виконаний Є. І. Колтуновським за начерками, що, вірогідно, відносилися до 1842 р. [5, с. 5]. На портреті В. Н. Каразін зображений у профіль. Це літня сива людина в темному одязі, що сидить, склавши руки на грудях, з тихою напівпосмішкою на устах. Оригінал портрета перебував у власності проф. М. Ф. Сумцова. Перша його копія була оприлюднена в газеті «Южный край» в 1892 р. [18, с. 298].

Ще одне зображення В. Н. Каразіна з'явилося в 1891 р., коли побачила світ монографія В. Я. Абрамова [1], що стала частиною відомої біографічної бібліотеки Ф. Ф. Павленкова. Спеціально для цього видання лейпцизьким гравером Г. Геданом було виготовлено портрет В. Н. Каразіна в молодому віці. Цей майстер зазвичай виконував роботу заочно – з надісланого малюнку або фотографічного зображення [2, с. 97]. Можна припустити, що для реалізації цього замовлення художнику було надіслано копію з портрета, виготовленого Ц. де Шатобуром. На користь такого припущення говорить той факт, що вік, зачіска, одяг, поворот голови, вираз обличчя портретованого на обох зображеннях практично ідентичні (на це ще в 1905 р. звернув увагу М. Тихий [18, с. 296]). Різниця полягає лише в тому, що, на відміну від портрета роботи де Шатобура, на гравюрі, виконаній Г. Геданом, тіло моделі відтворено у фронтальному положенні.

На початку XX ст. у Харкові було встановлено пам'ятник В. Н. Каразину (процес його установаження ретельно відслідковувався у періодиці [див., наприклад, 7; 11; 12; 14; 17 та ін.]). Це стало непересічною подією в історії міста та посприяло розширенню іконографії просвітителя. Вперше ідея його встановлення була артикульована в 1860-х рр., і відтоді в харківському суспільстві точилися палкі дискусії з цього приводу. В 1892 р. (у п'ятдесятю річницю смерті просвітителя) було

оголошено конкурс проектів пам'ятника, на який свої роботи подали О. М. Бекетов (1862–1941), М. І. Мікешин (1835–1896), М. М. Каразін (1842–1908), І. І. Андреолетті (1869–після 1912). За основу митцям було запропоновано взяти вищезгаданий портрет В. Н. Каразіна, виконаний Л. А. Серяковим [15, с. 27]. Зрештою в 1903 р. комітет для спорудження пам'ятника В. Н. Каразіну схвалив проект І. І. Андреолетті. Виготовлення статуї доручалося авторові моделі. П'єдестал мав бути зведений під наглядом архітектора О. М. Бекетова [15, с. 28].

Урочисте відкриття пам'ятника відбулося 20 червня 1907 р. В. Н. Каразін зображений у момент виступу перед громадськістю міста з промовою про необхідність заснування університету. Його фігура, виконана з бронзи, представлена у повний зріст. Тулуб злегка поданий уперед, жестом правої руки просвітитель звертається до слухачів, а лівою рукою спирається на тумбу у вигляді фрагменту колони. П'єдестал виконаний з сірого граніту. На трьох його гранях розміщені написи: на фронтальній – короткі відомості про В. Н. Каразіна, на бічних – фрагменти висловлення вченого про розвиток освіти в Україні. На тильній грані закріпленій рельєф у вигляді картуша, відлитий із бронзи, із зображенням панорами села Кручик – батьківщини Каразіна. Установлення пам'ятника В. Н. Каразіну (хронологічно другого в місті після пам'ятника О. С. Пушкіну) свідчило як про визнання владою заслуг Каразіна перед вітчизною, так і про поважливе ставлення з боку харківської громади.

З розвалом Російської імперії та встановленням на українських теренах радянської влади ставлення до В. Н. Каразіна зазнало певних змін. Монархічні переконання зробили постать В. Н. Каразіна незручною для пануючої ідеологічної системи. До середини ХХ ст. його прізвище практично не згадувалося ані в навчальній літературі, ані в узагальнюючих наукових працях. Відповідно, не поповнювалася і його іконографія. Навіть більше: за одним із університетських переказів, у середині 1930-х рр. пам'ятник «дворянину» збирались відправити на переплавку, і Я. С. Блудову (ректору Харківського університету в 1933–1934 рр.) коштувало великих зусиль врятувати його від безславної загибелі [9].

З середини 1940-х рр. ситуація дещо змінюється. В історіографії посилилася увага до природничих дослідів Каразіна, все частіше почала лунати думка про наукову та практичну далекоглядність Василя Назаровича. Проте для широкої громадськості він залишався маловідомою особистістю, що відбилася й на формуванні його іконографії. За весь період з 1917 р. до 1991 р. нами зафіксовано лише два нових оригінальних зображення Каразіна. Першим є кольоровий офорт В. Ф. Мироненко (1910–1964) «Вулиця Вільної Академії» (1952 р.), де

образ В. Н. Каразіна представлений у вигляді пам'ятника. Другий – конвєрт, випущений у 1976 р. (художник Л. Надточій), на якому також зображено пам'ятник В. Н. Каразіну в Харкові. Тобто до поля зору митців потрапила не особистість самого В. Н. Каразіна, а його застиглий скульптурний образ як пам'ятка історії та культури, одна з окрас міста.

Після 1991 р., коли у країні відбулися докорінні політичні перетворення, постать В. Н. Каразіна була знов переосмислена нащадками. Заслуги цієї людини були офіційно визнані на державному рівні, свідченням чого стало присвоєння його імені Харківському університетові в 1999 р. за проханням університетської громадськості. Значно розширилася й іконографія В. Н. Каразіна (на сучасному етапі зафіксовано тринадцять нових його зображень проти восьми в дореволюційний час та двох – у радянський).

У 1997 р., напередодні 225-річного ювілею від дня народження просвітителя, на стіні школі с. Кручик Богодухівського р-ну Харківської обл. (на батьківщині В. Н. Каразіна) було встановлено меморіальну дошку, подаровану Харківським університетом [4, с. 224]. На прямокутній дошці чорного граніту зліва розміщується копія портрету В. Н. Каразіна, виконаного Ц. де Шатобуром, а справа – напис: «Василь Назарович Каразін / 1773–1842 / Засновник Харківського університету».

На приміщенні Головного корпусу Харківського університету кам'яна меморіальна дошка, що увічнювала пам'ять про засновника вищого навчального закладу, з'явилася ще раніше – у 1995 р. [13]. Проте вже в 2002 р., напередодні 230-річчя від дня народження Каразіна і 200-річчя заснування університету, вона була демонтована і замінена новою – бронзовою [3; 10]. З лівої сторони дошки ми бачимо рельєфне відтворення портрету, виконаного Г. Геданом. У правому нижньому куті відкривається панорама старого університетського комплексу, у верхньому ж правому куті розміщено присвятний напис: «Василь Каразін – засновник Харківського університету».

Того ж таки 2002 року було відкрито і меморіальну дошку у вести-бюлі Богодухівського навчально-виховного комплексу [8]. На дошці чорного габро зліва відтворено портрет В. Н. Каразіна роботи Ц. де Шатобура, а справа розміщується присвятний напис.

Зрештою, у 2003 році на майданчику біля Кручанської загальноосвітньої школи було встановлено пам'ятник В. Н. Каразіну, авторами якого виступили скульптор Г. В. Іванова й архітектори А. Г. Гурьев та В. В. Тищенко [4, с. 227]. Він являє собою гранітне погруддя просвітителя, який тримає в руках сувій із записами. П'єдестал квадратний у перерізі, облицьований гранітною плиткою, на його фронтальному боці розміщено присвятний напис.

Крім того, у 2010 р. було засновано головну нагороду університету – медаль імені В. Н. Каразіна, яка на аверсі містить обрамлену дубовим листям копію портрета, виконаного Г. Геданом.

Нарубежі ХХ–ХХІ ст. іконографічна база поповнювалася і двомірними зображеннями В. Н. Каразіна. У 1998 р., до 225-річчя від дня народження просвітителя, Укрпошта випустила конверт, присвячений цьому ювілею (автор – художник О. В. Штанко) із портретом просвітителя роботи Г. Гедана [16]. Більшість нових джерел була безпосередньо пов'язана з Харківським університетом. З 2001 до 2013 рр. було видано кілька зразків університетської сувенірної продукції (кишенькові календарики, конверти, сувенірні банкноти тощо), у дизайні яких було використано зображення В. Н. Каразіна (відтворення його портрета роботи Г. Гедана або ж пам'ятника в Харкові).

У 2004 р., до 200-річчя від заснування Харківського університету, творчою групою українських художників (В. І. Ковтун, В. В. Погорелов, Ю. М. Вінтаєв, В. М. Чаус) було написано триптих, присвячений цьому навчальному закладу. На одному з цих полотен зафіксований момент виступу В. Н. Каразіна перед слобідсько-українським дворянством із закликком про необхідність відкриття університету в Харкові.

Таким чином, на рубежі ХХ–ХХІ ст. іконографія В. Н. Каразіна значно розширилася (насамперед за рахунок скульптури та ужиткової графіки), що обумовлене не лише удосконаленням технології виготовлення й полегшенням процедури проходження культурного і художнього контролю, а, насамперед, політико-ідеологічними трансформаціями у державі та зміною свідомості самої університетської корпорації. Створення нових джерел у більшості випадків було приурочене до ювілеїв або самого В. Н. Каразіна, або до визначних дат в історії Харківського університету. Основою для сучасних іконографічних джерел виступили переважно портрети Василя Назаровича в молодому віці (роботи Ц. де Шатобура та Г. Гедана), а також харківський пам'ятник.

Підсумовуючи вищевикладене, можемо сказати, що на кожному з досліджуваних етапів для іконографії В. Н. Каразіна були характерні свої специфічні риси. У дореволюційний час (1803 р. – 1917 р.) відбулося формування своєрідного «ядра» каразінської іконографії, яке в наступні роки стало основою всіх подальших трансформацій його образу. Прикметою радянського часу (1917 р. – 1991 р.) є домінування в нечисленній іконографії В. Н. Каразіна зображень не його самого, а пов'язаних із ним пам'яток історії та культури. Після здобуття Україною незалежності (1991 р.) відбулася тісна «прив'язка» постаті В. Н. Каразіна до Харківського університету, що зрештою дозволяє говорити про перетворення його портрету на один із університетських символів.

Література

1. *Абрамов, В. Я.* В. Н. Каразин (основатель Харьковского университета). Его жизнь и общественная деятельность / В. Я. Абрамов. – СПб. : Типография Товарищ. «Общественная польза», 1891. – 96 с.
2. *Бахтиаров, А. А.* Иоганн Гутенберг. Его жизнь и деятельность в связи с историей книгопечатания / А. А. Бахтиаров // Гутенберг и Уатт. Стефенсон и Фулгон. Дагер и Ньепс. Эдисон и Морзе : Биографические повествования / Под ред. Н. Ф. Болдырева. — Челябинск : Урал, 1996. – С. 11–99.
3. *Васильєва, Р.* Вшанування пам'яті земляка : [Меморіальна дошка В. Н. Каразіну на приміщенні ХНУ] / Р. Васильєва // Панорама. – 2002. – 29 березня (№13).
4. *Дешко, Л.* Я памятник себе воздвиг нерукотворный... / Л. Дешко // Василий Каразин. Живот и дейност (По случай 200 години от основатено на Харьковский национален университет «В. Н. Каразин») / М. Г. Станчев [и др.]. – София : Академично издателство «Марин Дринов», 2005. – С. 219–228.
5. *Иваницкий, А. М.* Альбом фотографий А. М. Иваницкого. К столетнему юбилею Харьковского университета / предисл. Д. И. Багалея. – Х., 1905. – 40 с.
6. *Иценко, Я. О.* Иконография як спеціальна історична дисципліна / Я. О. Іщенко, Л. П. Маркітан // Енциклопедія історії України : в 5 т. / редкол. : В. А. Смолій [та ін.]. – К. : Наукова думка, 2005. – Т. 3. – С. 439–440.
7. *К открытию памятника Каразину* / [б.а.] // Харьковские губернские ведомости. – 1903. – 26 сентября.
8. *Нерух, О.* Свято нащадків духу : [Урочистості у Богодухові, присвячені 160-річчю від дня смерті засновника Харківського університету В. Н. Каразіна] / О. Нерух // Харківський університет. – 2002. – 19 лютого.
9. *Новикова, О.* Здравствуй, Каразин! : [До 97-річчя пам'ятника В. Н. Каразіну] / О. Новикова // Харківський університет. – 2002. – 17 вересня.
10. *Нові пам'ятники культури Харківської області* : Оглядова довідка. — Випуск №3 (За матеріалами періодичних видань за 1990—1998 рр.) [Електронний ресурс] // Харківська обласна універсальна наукова бібліотека : [сайт]. — Режим доступу : http://library.kharkov.ua/lib_druk.php?type=3&id=125. — Доступ : 15.01.2013 р.
11. *О положении дела по сооружению памятника В. Н. Каразину* / [б.а.] // Харьковские губернские ведомости. – 1895. – 8 декабря.

12. *Открытие* памятника В. Н. Каразину / [б.а.] // Харьковские губернские ведомости. – 1907. – 21 июня.
13. *Памяти* В. Н. Каразина: [Мемориальная доска на здании ХГУ] / [б.а.] // Вечерний Харьков. – 1995. – 23 мая.
14. [Памятник В. Н. Каразину] / [б.а.] // Южный край. – 1892. – 17 января.
15. *Романовський, В.* Пам'ятник в Харкові та дискусії довкола нього / В. Романовський // Харьковський історический альманах. — Х. : Райдер, 2004. – Осень—зима. – С. 20–31.
16. *Столбецов, О.* На конверте – Каразин : [Конверт к 225-летию В. Н. Каразина выпустило Украинское объединение почтовой связи] / О. Столбецов // Вечерний Харьков. – 1998. – 5 марта.
17. *Сумцов, Н. Ф.* О памятнике В. Н. Каразину / Н. Ф. Сумцов // Харьковские губернские ведомости. – 1880. – 19 июня.
18. *Тихий, Н. В.* Н. Каразин. Его жизнь и общественная деятельность. / Н. Тихий. – К. : Тип. Имп. ун-та св. Владимира, 1905 – 302, 28, IV с.
19. *Целле Шарль Жозеф де ла, Шевалье де Шатобур* / Celle Charles-Joseph de la, Chevalier de Chateauborg [Электронный ресурс] // Гравюра в России XVIII–первой половины XIX века ; Государственный музей изобразительных искусств имени А. С. Пушкина : [сайт]. — Режим доступа : http://www.russianprints.ru/printmakers/c/celle_charles_joseph/index.shtml. – Доступ : 20.04.2013 р.
20. *Цинковська, І. І.* Проблеми іконографічного забезпечення української біографістики / І. І. Цинковська, Г. М. Юхимець // Бібліотека. Наука. Культура. Інформація : Наукові праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / Редкол. : О. С. Онищенко [та ін.]. – 1998. – Вип. 1. – С. 403–408.

УДК 94(477.54):379.828:32.019.51»192/193»

Агітувати чи розважати? «Радянїзація» дозвілля робітників Харкова у 1920-1930-ті рр.

Любавський Роман

Любавський Роман. Агітувати чи розважати? «Радянїзація» дозвілля робітників Харкова у 1920-1930-ті рр. Стаття присвячена дослідженню радянської пропаганди соціалістичних ідей в сфері дозвілля на прикладі харківських робітників. В статті аналізуються методика та практика проведення розважально-агітаційних ігор радянськими пропагандистами. Робиться висновок про те, що

© Любавський Р. Г., 2013

більшовики намагалися віднайти баланс між агітацією та необхідністю задовольнити тяжіння публіки до розваг.

Ключові слова: радянська пропаганда, робітнича історія, Харків.

Любавський Роман. Агітувати или развлекать? «Советизация» досуга рабочих Харькова в 1920-1930-е гг. Стаття посвящена и исследованию советской пропаганды социалистических идей в сфере досуга на примере харьковских рабочих. В статье анализируется методика и практика проведения развлекательно-агитационных игр советскими пропагандистами. Делается вывод о том, что большевики пытались найти некий баланс между агитацией и необходимостью удовлетворить тягу публики к развлечениям.

Ключевые слова: советская пропаганда, рабочая история, Харьков.

Lyubavskyy Roman. Agitate or entertain? "Sovietization" of leisure of the workers in Kharkiv in the 1920-1930-ies. The article investigates Soviet propaganda of socialist ideas in the field of leisure of Kharkov workers. This paper analyzes the methods and practice of entertaining by Soviet propagandists. The conclusion is that the Bolsheviks tried to find a balance between agitation and the need to satisfy public attraction to entertainment.

Key words: soviet propaganda, labour history, Kharkov

Протягом 1920-1930-х рр. зміна традиційних та впровадження нових форм дозвілля була одним із пріоритетних напрямків соціальної політики радянської влади. На думку Н. Лебіної, дії більшовиків у цій сфері можна схарактеризувати як спробу непрямого нормування повсякденності [14, с. 229]. Для дослідження пошуків, які здійснювала радянська влада в цьому напрямку, можна поставити ряд питань: які форми пропаганди для перевиховання пролетаріату використовували культробітники в сфері дозвілних практик протягом 1920-1930-х рр.; які з них згодом були марковані як «ухилення» та «перегіби»? Відповіді на ці запитання можна отримати, при реконструкції різноманітних ігор, які організували пропагандисти в клубах для робітників. З огляду на їх специфіку, назвемо їх «радянськими» іграми.

У радянську добу історики були одноставними у висновках, що радянській владі вдалося організувати дозвілля працівників за соціалістичним зразком. На думку вчених важливу роль в цьому відігравали ігри, які організували пропагандисти в робочих клубах [8, с. 333, 337; 10, с. 105]. За оцінками сучасних науковців ініціативи більшовиків у сфері регламентації та соціалістичної стилізації вільного часу радянського соціуму були не лише агітаційними кампаніями, а і характерними рисами режиму «інсценуючої» диктатури [25, с. 7].